

Cuprins

9	Prefață la ediția a II-a a volumului al II-lea
	PARTEA A III-A
13	SISTEMUL BĂNESC AL LEULUI ÎN PERIOADA 1900–1944
	CAPITOLUL IX
15	Coordonate ale organizării și funcționării sistemelor bănești în capitalismul monopolist
15	1. Influența condițiilor perioadei capitalismului monopolist asupra structurii sistemelor bănești
49	2. Influența războiului imperialist și a dezechilibrului economic asupra funcționării sistemelor bănești. Inflația
	CAPITOLUL X
71	Economia României la începutul secolului al XX-lea
	CAPITOLUL XI
95	Sistemul bănesc al leului în cursul Primului Război Mondial
97	1. Sistemul bănesc al leului în perioada neutralității României. Zdruncinarea bazei monometaliste-aur
120	2. Sistemul bănesc al leului în perioada participării României la război: lichidarea de fapt a sistemului bazat pe monometalismul-aur. Leii de război emiși de ocupații germani
145	3. Sistemul bănesc al leului la încheierea Primului Război Mondial
	CAPITOLUL XII
155	Sistemul bănesc în Transilvania de la adoptarea sistemului bănesc național în vechea Românie (1867) până la unificarea monetară din 1920–1921
155	1. Dezvoltarea economică a Transilvaniei în primele două decenii de aplicare a sistemului dualist
188	2. Sistemul bănesc în ultima perioadă a capitalismului premonopolist. Monometalismul-argint. Deprecierea florinului austriac
222	3. Dezvoltarea economică a Transilvaniei la începutul secolului al XX-lea

- 240 4. Reforma monetară din 1892: trecerea de la monometalismul-argint la monometalismul-aur
- 269 5. Situația socio-economică după aplicarea reformei monetare din 1892
- 274 6. Sistemul bănesc în condițiile Primului Război Mondial
- 288 7. Consecințele socio-economice ale inflației din Primul Război Mondial
- 294 8. Măsuri monetare cu caracter tranzitoriu în perioada de la unirea Transilvaniei cu România până la unificarea monetară din 1920–1921

CAPITOLUL XIII

- 297 **Lichidarea circulației banilor străini după Primul Război Mondial și generalizarea aplicării sistemului bănesc al leului pe întregul teritoriu al României: unificarea monetară din 1920–1921**
- 297 1. Situația socio-economică a României în primii ani după război. Continuarea și intensificarea procesului inflaționist. Acumularea capitalului
- 311 2. Unificarea monetară din 1920–1921: condiții și conținut
- 319 3. Efectele socio-economice ale unificării monetare

CAPITOLUL XIV

- 329 **Sistemul bănesc al leului în perioada 1923–1928**
- 329 1. Scurtă privire asupra trăsăturilor perioadei 1923–1928
- 338 2. Rețete de însănătoșire a circulației bănești în perioada 1923–1928
- 344 3. Revalorizarea nereușită a leului în 1925

CAPITOLUL XV

- 361 **Stabilizarea monetară din 1929**
- 361 1. Geneza reformei sistemului bănesc al leului
- 375 2. Conținutul reformei bănești din 1929
- 394 3. Aplicarea reformei bănești din 1929
- 407 4. Consecințele socio-economice și politice ale stabilizării monetare din 1929

CAPITOLUL XVI

- 427 **Criza economică din 1929–1933 și repercusiunile ei asupra sistemului bănesc al leului**
- 427 1. Scurtă privire asupra crizei economice mondiale din 1929–1933
- 442 2. Prăbușirea stabilizării monetare sub loviturile crizei economice. Procesul inflaționist

- 458 3. Transformarea bancnotelor Băncii Naționale în bani
de hârtie. Limitarea convertibilității leului. Măsurile
de dirijare și control al devizelor și comerțului exterior
- 465 4. Metode inedite de trecere a poverii crizei economice
asupra maselor populare prin intermediul sistemului
bănesc
- 466 *Preluarea de către stat a portofoliului putred*
al băncii de emisiune
- 473 *Lichidarea datoriilor agricole și urbane*

CAPITOLUL XVII

- 479 **Sistemul bănesc al leului în perioada 1934–1941**
- 479 1. Modalități de finanțare a întăririi capacității de apărare
a țării. Problema echilibrării balanței resurselor
și necesităților de transfer
- 515 2. Subordonarea economică a României
de către Germania hitleristă
- 531 3. Aspectele monetare ale Dictatului de la Viena
- 535 4. Deteriorarea treptată a bazei sistemului bănesc al leului
- 553 5. Efectele socio-economice ale inflației

CAPITOLUL XVIII

- 559 **Sistemul bănesc al leului în perioada participării
României la cel de Al Doilea Război Mondial
până la 23 august 1944**
- 559 1. Intensificarea acțiunilor de exploatare și jefuire
a resurselor țării de către Germania hitleristă
- 591 2. Continuarea inflației în condițiile participării la război
- 605 3. Urmările socio-economice ale inflației
din perioada 1941–1944

615 Anexe

- 616 Notă explicativă
- 618 Bancnote emise, 1881–1944
- 624 Monede emise pe baza sistemului monetar național,
1901–1944
- 628 Circulația bancnotelor și acoperirea, 1880–1944
- 631 Taxa scontului și a împrumuturilor pe efecte (lombard),
1880–1944
- 635 Cursul schimbului la bursele străine
- 639 Prețuri și costul vieții

- 647 **Planșe**
- 648 Monede metalice emise de statul român (1901–1906)
- 650 Bancnota de 20 lei a Băncii Naționale a României
emisă în 1904
- 652 Bancnota de 100 lei a Băncii Naționale a României
emisă în 1903
- 654 Bancnota de 1 000 lei a Băncii Naționale a României
emisă în 1906
- 656 Monede metalice și de hârtie emise de statul român
(1910–1917)
- 658 Bancnota de 5 lei a Băncii Naționale a României
emisă în 1917 (avers și revers)
- 660 Bancnote de 1 leu și 2 lei ale Băncii Generale Române
emise în 1917
- 662 Bancnota de 10 coroane a Băncii Austro-Ungare
emisă în 1915 și ștampilată de statul român în 1920
- 664 Bancnota de 20 coroane a Băncii Austro-Ungare
emisă în 1913 și ștampilată de statul român în 1920
- 666 Monede metalice emise de statul român (1921–1938)
- 668 Bancnote de 1 leu și 2 lei ale Băncii Naționale a României
emise în 1920
- 670 Bancnota de 5 lei a Băncii Naționale a României
emisă în 1920 (avers și revers)
- 672 Bancnota de 20 lei a Băncii Naționale a României
emisă în 1929
- 674 Bancnota de 100 lei a Băncii Naționale a României
emisă în 1930
- 676 Bancnota de 500 lei a Băncii Naționale a României
emisă în 1934
- 678 Bancnota de 1 000 lei a Băncii Naționale a României
emisă în 1934
- 680 Bancnota de 5 000 lei a Băncii Naționale a României
emisă în 1931
- 682 Monede metalice emise de statul român (1939–1944)
- 684 Bancnota de 500 lei a Băncii Naționale a României
emisă în 1941
- 686 Bancnota de 2 000 lei a Băncii Naționale a României
emisă în 1941
- 689 **Indice de nume (locuri și persoane)**

Prefață la ediția a II-a a volumului al II-lea

Primul volum din *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, apărut în 1964, a fost consacrat precursorilor leului pe teritoriul României în formațiunile precapitaliste, genezei sistemului bănesc al leului, modificărilor de structură aduse acestui sistem și funcționării lui în perioada de început a liberalismului. Reluând firul expunerii, în acest al doilea volum, este tratată dezvoltarea sistemului bănesc național din pragul secolului al XX-lea până la 23 august 1944.

Deși se întinde pe mai puțin de o jumătate de secol, această perioadă a fost bogată în evenimente internaționale de mare amploare și profunzime. În cursul unei singure generații, omenirea a trăit de două ori drama cumplită a războaielor mondiale. Revoluția din Octombrie a desprins din sistemul capitalist o putere mondială și a deschis calea pentru apariția unei noi orânduiri, alături de cea capitalistă, pentru construirea primului stat socialist. La mijlocul răstimpului dintre cele două războaie, o criză economică de proporții nemaicunoscute a zdruncinat lumea capitalistă, aruncând o lumină deosebit de crudă și de pătrunzătoare asupra contradicțiilor societății burgheze.

Exigențele sporite ale unei dezvoltări economice rapide, pe de o parte, iar pe de altă parte, condițiile schimbate ale capitalismului au făcut ca sistemele bănești ale țărilor capitaliste să sufere prefaceri adânci. Dezvoltarea perioadei de început a liberalismului economic dusese la ascensiunea etalonului-aur, a cărui autoritate devenise la sfârșitul secolului trecut incontestabilă. Sub imperiul fenomenelor obiective ale noii perioade și sub acela al intereselor capitalului, sistemele bănești bazate pe etalonul-aur „clasic“ n-au mai corespuns. Țările capitaliste au fost nevoite să facă o cotitură, renunțând la

etalonul-aur și adoptând alte baze, mai elastice, pentru moneda lor națională. În felul acesta, unitatea istorică pe plan internațional, care se stabilise într-o proporție considerabilă până în pragul secolului nostru în domeniul sistemelor bănești, a luat sfârșit.

Totodată, virtutea stabilității monetare a intrat în domeniul amintirilor. Părăsirea etalonului-aur clasic a dus la o rezolvare ingenioasă a problemei aprovizionării economiilor naționale cu semne bănești la nivelul necesităților mereu crescânde ale circulației și ale statului, dar ea s-a făcut cu prețul instaurării unei perioade de dezechilibru inflaționist. De câte ori acest dezechilibru s-a agravat, a fost creată o stare patologică, haotică, în circulația bănească, determinând deprecierea de mari proporții a banilor cu grave implicații socio-economice.

Problemele aprovizionării corespunzătoare a economiei cu semne bănești, în condițiile unei dezvoltări rapide a forțelor de producție, instabilitatea monetară cronică determinată de adoptarea noilor baze pentru sistemele bănești naționale, complicarea relațiilor valutare internaționale au stimulat gândirea și politica monetară a burgheziei. De unde, în secolul al XIX-lea, teoria metalistă a monedei era dominantă, în secolul al XX-lea, aceasta a trebuit, în vâltoarea unor controverse aprinse, să cedeze teren teoriei nominaliste. De unde banii erau considerați un factor indiferent, neutru, în noua perioadă – care impune amestecul direct al statului în viața economică –, factorul monetar a fost ridicat la rangul de pârghie pentru influențarea situației economice, ba chiar pentru dirijarea economiei în scopul orânduirii capitaliste, al asigurării profiturilor ridicate. O multitudine de reforme monetare au căutat să remedieze înăuntrul acestei sfere ceea ce mersul ineluctabil al evenimentelor condamnase fără drept de apel.

Calea urmată de moneda națională a României a fost comună tuturor monedelor naționale din Europa capitalistă, cu particularitățile impuse de dezvoltarea mai lentă a capitalismului în țara noastră și de situația socio-economică și politică creată de această dezvoltare.

În planul volumului al doilea din *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, figurează analiza principalelor momente ale istoriei noastre monetare din perioada 1900–1944: inflația din cursul Primului Război Mondial, desăvârșirea unității naționale a poporului român și, ca rezultat al acesteia, unificarea monetară din 1920–1921, încercarea de revalorizare a leului din 1925, devalorizarea și stabilizarea monetară din 1929, criza economică din 1929–1933, inflația premergătoare celui de Al Doilea Război Mondial și aceea din anii războiului.

Faptul că, în lucrare, sunt tratate anumite momente ale dezvoltării istorice a monedei noastre naționale nu trebuie interpretat ca derivând

dintr-un caracter parcellar al investigațiilor. El a apărut ca o expresie a limitelor impuse de însăși tema aleasă, deoarece tocmai aceste momente ale istoriei circulației bănești din România sunt cele care au avut repercusiuni asupra structurii și aplicării sistemului bănesc național.

Pentru unele părți cu caracter de sinteză din expunere – cum ar fi sistemul bănesc în condițiile secolului al XX-lea –, am considerat necesar să depășesc cadrul istoric fixat pentru acest volum, deoarece, pentru tratarea unor asemenea teme monetare generale, importantul moment din istoria țării noastre și din istoria celui de Al Doilea Război Mondial la care se oprește volumul de față nu are nicio semnificație. În felul acesta, am căutat să-i ofer cititorului, la modul cel mai general, o imagine de ansamblu asupra problemelor tratate. Aceste părți din lucrare sunt, desigur, cele mai vulnerabile în fața timpului. „Schimbarea“ fiind o altă denumire pentru istorie, iar evenimentele nevoind, din păcate, să țină seama că autorul și-a încheiat lucrarea, cele mai recente date pe care le-am avut la îndemână sunt sortite rămânerii în urmă chiar din momentul publicării acestor rânduri.

În cadrul volumului de față, ca și în acela al volumului precedent, un loc însemnat a fost rezervat problemelor monetare ale Transilvaniei, anterioare aplicării sistemului bănesc al leului în această parte a țării. Ținând seama de faptul că sistemul bănesc național funcționează în Transilvania din anul 1920, capitolul privind problemele monetare transilvănene din volumul de față cuprinde perioada dintre anii 1867, data adoptării leului ca monedă națională a României, și 1920, data unificării monetare. Antecedentele anului 1867 în Transilvania și-au găsit tratarea cuvenită în volumul I.

Capitolul privitor la Transilvania, cuprins în acest volum, a fost elaborat sub redacția autorului de A. Egyed și I. Kecskés, după cum urmează: secțiunea 1 – I. Kecskés și A. Egyed; secțiunea 2 – I. Kecskés; secțiunea 3 – A. Egyed; secțiunile 4–6 – I. Kecskés; secțiunea 7 – I. Kecskés și A. Egyed; secțiunea 8 – I. Kecskés.

De asemenea, secțiunea 3 din capitolul al XVII-lea a fost redactată de I. Kecskés și C. Kirîțescu.

În abordarea fenomenelor monetare din perioada cercetată, am folosit ca bază – ca și în abordarea perioadelor precedente, care au format obiectul primului volum – datele situației socio-economice și politice din momentul istoric dat, precum și experiența concretă a altor țări. Am căutat să scot în evidență fenomenele monetare ca necesități ale procesului dezvoltării economice interne, ca expresie a politicii claselor suprapuse, precum și ca rezultat al influențelor externe, inerente, într-o vreme când România era strâns legată de Occident.

Totodată, am încercat să pun în lumină influența pe care fenomenele monetare au exercitat-o asupra vieții economice și sociale din țara noastră. În expunerea diferitelor etape ale istoriei sistemului bănesc al leului, mi-am impus anumite limite, determinate fie de profilul lucrării, fie de întinderea care i-a fost rezervată.

Pentru documentare, am folosit vasta literatură economică apărută în perioada care face obiectul cercetării, unele materiale inedite de arhivă, precum și – pentru ultimul deceniu – experiența personală, dobândită în cursul activității mele în cadrul Serviciului de Studii al Băncii Naționale a României.

În volumul de față, au fost cuprinse ca anexe tabele statistice și indici de nume, numiri geografice și monede, precum și planșe ilustrative. Tabelele statistice din anexe au fost întocmite de Constantin Săndulescu-Godeni, iar materialul ilustrativ a fost selectat și organizat de Octavian Iliescu.

Din anul 1967, data apariției primei ediții, s-au scurs 30 de ani, timp în care optica asupra fenomenelor monetare ale perioadei date s-a modificat, uneori profund. Deși nu am fost niciodată membru al unui partid politic, era normal să fiu influențat de mediul în care am redactat lucrarea, astfel încât, la data celei de-a doua ediții, mi-am pus problema alegerii între o operație cosmetică asupra textului primei ediții sau reproducerea textului așa cum s-a prezentat în perioada elaborării primei ediții. Am ales cea de-a doua metodă, lăsând integral textul, inclusiv terminologia din prima ediție, cu riscul ca un cititor sau altul să mă acuze de pactizare cu regimul politic care caracteriza anii elaborării. Îmi asum în întregime acest risc, deși, în unele privințe și evenimente, consider că alta ar fi viziunea pe care aș adopta-o astăzi.

Rugămintea mea este ca această lucrare să fie apreciată ca un document al timpului, al epocii.

Aduc mulțumiri Institutului de Cercetări Economice al Academiei, sub a cărui egidă a apărut prima ediție, inclusiv domnului C. Murgescu, membru corespondent al Academiei, director al institutului, și profesorului I. Rachmuth, membru corespondent al Academiei, director prim-adjunct al institutului, pentru îndrumarea plină de solicitudine a cercetărilor întreprinse, colaboratorilor care și-au asumat sarcina de a elabora istoria sistemului bănesc în Transilvania până la unificarea monetară.

Mulțumesc, în sfârșit, dar nu în ultimul rând, domnului guvernator al BNR, Mugur Isărescu, care a acceptat includerea *Sistemului bănesc al leului și precursorii lui* în colecția Bibliotecii BNR.

AUTORUL

București, aprilie 1997

PARTEA A III-A

SISTEMUL BĂNESC
AL LEULUI
ÎN PERIOADA 1900–1944

Capitolul XII și secțiunea 3 a capitolului XVII

au fost întocmite în colaborare cu:

EGYED ACAȚIU

KECSKÉS IOSIF

CAPITOLUL IX

Coordonate ale organizării și funcționării sistemelor bănești în capitalismul monopolist

1. INFLUENȚA CONDIȚIILOR PERIOADEI CAPITALISMULUI MONOPOLIST ASUPRA STRUCTURII SISTEMELOR BĂNEȘTI

Perioada care cuprinde sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea are o importanță deosebită pentru istoria socio-economică și politică a continentului european și, de fapt, a întregii omeniri. Consecutiv maximei înfloriri a liberei concurențe, în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, au apărut și s-au dezvoltat în Europa Occidentală germenii capitalismului monopolist, iar la începutul secolului nostru, capitalismul a devenit imperialism. Etapele principale de trecere la capitalismul monopolist, la imperialism, au fost conturate de V.I. Lenin în felul următor: „1) Perioada 1860–1880, punctul culminant al dezvoltării liberei concurențe. Monopolurile nu sunt decât germeni abia vizibili. 2) După criza din 1873, cartelurile cunosc o dezvoltare largă, dar continuă să fie excepții de la regula generală. Ele încă nu sunt durabile și constituie doar un fenomen trecător. 3) Avântul de la sfârșitul secolului al XIX-lea și criza din anii 1900–1903: cartelurile devin una dintre temeliiile întregii vieți economice. Capitalismul s-a transformat în imperialism.”¹

1. V.I. Lenin, *Opere complete*, ediția a II-a, vol. 27, Editura Politică, București, 1964, p. 325.

La aceasta, au contribuit o serie de factori, ca dezvoltarea uriașă a producției industriale și a bazei sale tehnice, concentrarea și centralizarea capitalului industrial, creșterea rolului băncilor, apariția monopolurilor, împărțirea ultimelor teritorii „libere“ între marile puteri, dezvoltarea exportului de capital.

În condițiile imperialismului, configurația economică și politică a țărilor capitaliste a căpătat o diversitate mai mare decât în trecut. „Tipice pentru această epocă“, arată V.I. Lenin, „sunt nu numai cele două grupuri principale de țări, și anume, țările posesoare de colonii și coloniile, ci și variatele forme de țări dependente, care, din punct de vedere politic, formal, sunt independente, dar care, în realitate, sunt prinse într-o rețea de legături de dependență financiară și diplomatică“.²

Trecerea capitalismului de la stadiul capitalismului contemporan la imperialism a avut repercusiuni adânci asupra sistemelor bănești, atât asupra celor din statele imperialiste, cât și asupra celor din statele dependente și coloniale.

După cum este știut, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, sistemele bănești bazate pe monometalismul-aur au devenit preponderente în lume. Victoria etalonului-aur în lupta cu etalonul-argint și cu bimetalismul a reflectat dezvoltarea capitalismului pe scară mondială. Ea răspundea nevoii, resimțită în perioada capitalismului incipient, de consolidare a circulației bănești în vederea sprijinirii producției și a circulației mărfurilor, a întăririi sistemului de credit și a lărgirii relațiilor economice internaționale. Monometalismul-aur asigura stabilitatea monetară internă și internațională, deși această stabilitate avea un caracter relativ, nefiind excluse oscilațiile ciclice. Stabilitatea monetară relativă era, de altfel, singura la care putea aspira capitalismul; ea a contribuit la accelerarea dezvoltării forțelor de producție și a relațiilor de producție capitaliste. Privită din perspectiva istoriei, trecerea de la monometalismul-argint și bimetalism la monometalismul-aur a constituit, așadar, un proces pozitiv, progresist.³

Au fost create condițiile pentru funcționarea normală a sistemelor bănești bazate pe monometalismul-aur. Principiul liberei bateri a monedelor de aur era, în general, respectat, teaurizarea aurului funcționa în mod nestingherit, bancnotele erau convertibile în mod liber și nelimitat în monede de aur, metalul circula, de asemenea, liber peste granițele țărilor. Toate acestea duceau la adaptarea spontană a circulației bănești la nevoile efective ale economiei atât pe plan intern, cât și pe cel internațional.

2. V.I. Lenin, *op. cit.*, p. 389.

3. Vezi Z.V. Atlas, *Legea circulației bănești*, Editura Științifică, București, 1958, p. 20.

Ulterior, sistemul bănesc cu bază monometalistă-aur nu a mai putut funcționa normal. Imperialismul a creat nu numai în condițiile războiului – mare generator de dezechilibre, printre care se numără și dezechilibrul monetar –, ci chiar și în condiții de pace premisele subminării circulației interne și internaționale a aurului și, prin aceasta, a sistemului monometalist-aur. A început o nouă etapă în dezvoltarea sistemelor bănești naționale și a sistemului plăților internaționale, caracterizată prin renunțarea la etalonul-aur clasic și adoptarea altor baze pentru aceste sisteme, care, printre altele, sprijineau tendințele de hegemonie politico-economică ale unor țări asupra altora.

Ca urmare a dezvoltării inegale a țărilor capitaliste, repartiția mondială a aurului s-a făcut în mod neuniform, cea mai mare parte a rezervelor de aur concentrându-se în țările înaintate din punct de vedere economic. Aceste țări au reușit să acumuleze aur mai ales ca urmare a exportului de capital în țările coloniale și dependente. Dobânzile și dividendele plătite exportatorilor de capital din țările creditoare au dus la un flux continuu de aur spre țările creditoare înaintate.

Tendința obiectivă a concentrării aurului în mâinile marilor puteri a fost stimulată de folosirea acestui metal ca armă în lupta pentru reîmpărțirea lumii. În această privință, nu este lipsit de interes faptul că semnalul constituirii tezaurului de război în aur a fost dat de Germania (tezaurul de la Spandau), în urma crizei de la Agadîr din 1911⁴, prima manifestare belicoasă a politicii imperialiste a lui Wilhelm al II-lea.

Sporirea rezervelor de aur a devenit unul dintre cele mai importante mijloace de expansiune economică și politică ale pretendenților la dominația mondială. Cine acumula mai mult aur își întărea pozițiile pe piețele internaționale, cucerea noi poziții, își dezvolta capacitatea de export a capitalului. Totodată, vechile state capitaliste, având de apărut și de consolidat pozițiile câștigate, de contracarat tendințele expansioniste ale statelor aflate în ascensiune economică și politică, au recurs și ele la sporirea rezervelor de aur, ca mijloc de stăvilire a expansiunii concurenților. Acumularea aurului a devenit, astfel, un obiectiv principal al politicii economice a marilor puteri, angajate în lupta pentru reîmpărțirea lumii.

4. Din inițiativa împăratului Wilhelm al II-lea, Germania a trimis intempestiv o navă de război în apele marocane, care a ancorat în fața portului Agadîr. Această acțiune provocatoare a dus, printre altele, la retragerea creditelor pe termen scurt acordate germanilor de Franța și Anglia, ceea ce a provocat serioase dificultăți financiare Germaniei. Măsurile luate de guvernul lui Wilhelm al II-lea în urma acestei situații au fost: crearea tezaurului de război de la Spandau, înființarea unui impozit pe capital pentru nevoile „apărării” (*Wehrbeitrag*), reorganizarea pieței capitalului în scopul reducerii dependenței financiare a Germaniei de alte țări.

Oricare ar fi fost căile și scopurile concentrării aurului, aceasta a avut ca urmare crearea unei abundențe de aur în anumite regiuni ale globului și a unei penurii în alte regiuni. Procesul de concentrare a aurului în țările înaintate din punct de vedere economic a luat asemenea proporții, încât, în 1913, în preajma Primului Război Mondial, două treimi din întreaga cantitate de aur monetar existentă în lume se aflau acumulate în numai cinci state: SUA, Anglia, Franța, Germania și Rusia.⁵

Acțiunea de acaparare a unor cantități cât mai mari de aur a fost promovată de băncile de emisiune, a căror activitate s-a orientat în tot mai mare măsură spre satisfacerea intereselor oligarhiei financiare. Această acțiune corespundea, de altfel, și propriilor interese ale băncilor de emisiune, întrucât ea ducea la sporirea stocurilor centrale de aur deținute de bănci, deci la întărirea bazei lor financiare.

Băncile de emisiune au cumpărat și au atras aur de oriunde, atât din țara unde își aveau sediul, cât și de peste hotare. Astfel, în Anglia, în timpul Primului Război Mondial, toate rezervele de aur ale băncilor engleze au fost concentrate la Banca Angliei. În intervalul 1900–1913, Banca Reich-ului și-a sporit de peste două ori disponibilitățile de aur. Aceeași politică de acaparare a aurului au dus băncile de emisiune din Franța, Japonia și alte țări.⁶

Tendința de majorare a rezervelor de aur ale băncilor de emisiune a avut un caracter general. Astfel, în România, stocul de aur al băncii de emisiune a crescut de la 49 200 000 de lei în 1900 la 153 000 000 de lei în august 1914. Triplarea cantității de aur într-un interval de numai 14 ani s-a realizat prin retragerea monedelor de aur din circulație, prin balanța comercială excedentară, precum și prin cumpărări de aur din țară și din străinătate.

Pentru a justifica procesul de acumulare a aurului la băncile de emisiune, conducătorii acestor bănci au adoptat punctul de vedere al reprezentanților teoriei metaliste, și anume, că rezerva metalică ar constitui cea mai sigură bază pentru menținerea valorii banilor atât în interiorul unui stat, cât și pe piețele externe. Spre deosebire de această concepție, teoreticienii nominaliști ai burgheziei susțineau că acoperirea-aur nu ar îndeplini nicio funcție internă, deoarece, între granițele statului, banii nu ar fi decât o creație a legii. Potrivit teoriei nominaliste, aurul ar fi necesar numai organelor de stat pentru stabilizarea cursului intervalutar, prin asigurarea lichidității valutare

5. *Gold, A Reprint of the Special Number of the Times*, 20 iunie 1933, Londra, f.a., p. 16.

6. L.I. Frei, *Sistemele bancare contemporane ale Angliei, S.U.A. și Franței*, E.S.P.L.E.J., București, 1956, p. 74.

internaționale.⁷ Discuții aprinse au avut loc în această perioadă între metaliști și nominaliști, îndeosebi în Germania, pentru fundamentarea teoretică a acumulării aurului la banca de emisiune.⁸

Ca urmare a contradicțiilor existente în lumea capitalistă, a pregătirii și purtării războaielor, principalele rezerve mondiale de aur nu numai că s-au concentrat în anumite țări, ci au fost și supuse unor fluctuații de mare amploare. Astfel, între 1913 și 1920, rezervele de aur au evoluat după cum urmează (în milioane de mărci-aur):⁹

Țara sau continentul	1913	1920	Creștere (+) sau scădere (-)
Germania	3 280	1 092	- 2 189
Austro-Ungaria (în 1920: Austria, Ungaria și Cehoslovacia)	1 245	63	- 1 182
Anglia	3 487	3 378	- 109
Franța	5 040	2 879*	- 2 161
Italia	1 115	858	- 157
Europa în ansamblu	21 828	14 145	- 7 687
SUA	8 000	12 185	+ 4 185
Canada	594	473	- 126
Argentina	1 224	2 077	+ 848
America în ansamblu	10 717	16 161	+ 5 444
Africa în ansamblu	866	216	- 650
Australia în ansamblu	909	484	- 425
Asia în ansamblu	2 132	3 626	+ 1 494**

* Fără aurul care apare în situațiile Băncii Franței ca fiind depus în străinătate.

** Creșterea s-a produs aproape exclusiv în Japonia.

7. Această lichiditate (în mod impropriu, după părerea noastră, se mai utilizează și termenul de „lichiditate monetară internațională“) poate fi definită fie pe plan intern, fie pe plan extern. Pe plan intern, ea se exprimă, în general, prin raportul dintre rezervele libere de aur și de valute sau devize străine liber convertibile în aur ale unui stat și angajamentele lui externe. Cu alte cuvinte, lichiditatea valutară internațională pe plan intern reprezintă capacitatea unui stat de a-și echilibra cu mijloace monetare balanța de plăți externe. Pe plan mondial, mărimea optimă a lichidității valutare este aceea care poate asigura ansamblului economiilor naționale o creștere echilibrată a relațiilor economice externe.

8. Dintre numeroasele scrieri în care se reflectă aceste discuții, cităm: G.F. Knapp, *Staatliche Theorie des Geldes*, München, 1921; G. Lansburgh, *Die beiden Geldtheorien und der Krieg*, în *Die Bank*, 1915, I, pp. 110–111; *idem*, *Uebergang zur neuen Währung*, în *Die Bank*, 1919, I, p. 139; *idem*, *Die Weltgeldeigenschaft des Goldes*, în *Die Bank*, 1915, II, p. 698, și 1916, II, p. 837; *idem*, *Die grossen Notenbanken im Dienste der kriegführenden Staaten*, în *Die Bank*, 1915, II, p. 696 și urm; K. Menger, *Geld*, în *Handbuch der Staatswissenschaften*, ed. a III-a, vol. IV, Jena, 1911, p. 566; G. Cassel, *Theoretische Nationalökonomie*, ed. a II-a, Leipzig, 1920, p. 358; K. Esslen, *Die beabsichtigte Entthronung des Goldes*, în *Schmollers Jahrbuch*, 1917, vol. III, p. 259 și urm; K. Diehl, *Währungspolitik und Geldtheorie im Lichte des Weltkrieges*, în *Bankarchiv*, 1916–1917, p. 11; M. Palyi, *Der Streit um die staatliche Theorie des Geldes*, München, 1922, p. 25; B. Moli, *Die modernen Geldtheorien und die Politik der Reichsbank*, Stuttgart, 1917.

9. Otto Veit, *Grundriss der währungspolitik*, Frankfurt pe Main, 1961, p. 399. Neconcordanțele dintre cifrele de bază și cele rezultate (totaluri, medii) aparțin originalului.

După datele de mai sus, rezultă că, în urma Primului Război Mondial, țările europene au pierdut mai mult de o treime din rezervele de aur, iar în schimb, cele americane – mai precis, SUA – au avut o creștere de 50%. În aceste condiții, funcționarea normală a sistemului monometalist-aur nu a mai putut fi asigurată. Astfel, principiul liberei bateri, esențial pentru funcționarea monometalismului-aur, a fost legat de utilizarea aurului ca mijloc de circulație și de plată. În capitalismul monopolist, însă, în urma concentrării aurului în tezaurele anumitor bănci de emisiune, acest metal a fost tot mai puțin folosit ca mijloc de circulație, așa cum era cazul în capitalismul premonopolist. Locul lui a fost luat de banii de credit sub forma bancnotelor, precum și de banii de hârtie, cu atât mai mult cu cât aceste semne bănești prezentau avantaje de ordin practic.

Dar, și în cele câteva țări care dețineau împreună majoritatea aurului mondial, funcția de mijloc de circulație nu a mai fost îndeplinită de aur decât într-o proporție tot mai redusă, până la totala lui dispariție de pe piață. Legătura tezaurului cu piața nu se mai făcea decât în sens unic: aurul era cules de pe piață și îndreptat spre tezaur, iar odată ajuns acolo, nu se mai înapoia pe piață. Metalul stocat în depozitele băncilor de emisiune din țările bogate în aur nu era destinat monetizării, deci îndeplinirii funcției de mijloc de circulație. El era sustras circulației și făcea obiectul unei tezurizări de stat.

Particularii procedau în același chip cu acest reprezentant general al avuției, constituindu-și tezaure personale. Ca urmare a puterii de cumpărare descrescânde a banilor, tezurizarea particulară de aur a concurat serios tezurizarea de stat. În 1951, de exemplu, cantitatea de aur aflată în tezaurele particulare din țările capitaliste era evaluată la circa 10000 t.¹⁰

Ca urmare a acestor fenomene, în condițiile capitalismului monopolist, baterea liberă a monedelor de aur a devenit fără obiect, iar tezaurul băncilor de emisiune și-a pierdut funcția de regulator al circulației interne a aurului.

Spre deosebire de ceea ce se întâmpla pe vremea când monometalismul-aur funcționa normal și când volumul circulației bănești se orienta spontan după nevoile economiei, odată cu preluarea funcției de mijloc de circulație de către bancnote, a apărut necesitatea ca băncile de emisiune să intervină pentru influențarea volumului circulației bănești. Așadar, acțiunea unor factori spontani a fost înlocuită printr-o activitate conștientă a băncilor de emisiune. Aceasta a fost

10. F. Pick, *Black Market Yearbook, 1951*, New York, 1952, p. 100.

pusă în slujba anumitor interese economice și financiare ale claselor dominante, dat fiind că modificarea volumului circulației bănești este considerată în capitalism ca fiind un instrument de influențare a ciclului conjunctural al economiei, prin intermediul stimulării sau restrângerii volumului investițiilor și al folosirii forței de muncă.

Una dintre metodele de sporire sau micșorare a cantității de bani în circulație, cu repercusiuni asupra activității economice – pe care băncile de emisiune din țările capitaliste o mai practică și în prezent –, este manevrarea taxei oficiale a scontului.¹¹ Banca de emisiune micșorează sau mărește dobânda percepută la capitalurile împrumutate de ea atunci când intenționează să mărească sau să restrângă volumul creditului și, prin aceasta, să accelereze sau să frâneze ritmul activității economice.

Reducerea taxei oficiale a scontului face să scadă nivelul general al dobânzilor la creditele pe termen scurt și pe termen lung. Din punct de vedere monetar, aceasta duce la o creștere a circulației bănești, scontul fiind un canal principal de punere în circulație a bancnotelor, iar din punct de vedere economic, ea determină, în principiu, o accelerare a ritmului activității productive. Dimpotrivă, majorarea taxei oficiale a scontului are ca efect restrângerea lichidității pieței monetare și a volumului creditelor, care duce – de asemenea, în principiu – la restrângerea activității productive, realizându-se, astfel, o temperare a „supraîncălzirii“ economiei naționale, cauzată de o abundență de bani pe piață.

Ca urmare a creșterii sau restrângerii circulației bănești, nivelul prețurilor interne se ridică sau scade, deși, în imperialism, organizațiile monopoliste au puterea de a se opune tendințelor care sunt contrare intereselor lor și să le împiedice sau să le frâneze. Indiferent dacă tendința de schimbare a prețurilor este mai slabă sau mai marcată, consumul populației este influențat într-un sens sau altul.¹²

Pe plan extern, mărirea taxei scontului atrage capitalurile străine și capitalurile autohtone investite în străinătate, ceea ce are ca rezultat

11. Taxa scontului este, după cum se știe, procentul dobânzii anuale pe care băncile comerciale o percep la scontarea unei cambii: trată (ordin de plată necondiționat dat de creditor debitorului) sau bilet la ordin (angajament de plată necondiționat al debitorului față de creditor). Această percepere se face scăzându-se din valoarea nominală a efectului dobânda pe răstimpul dintre scontarea cambiei și scadența ei. Taxa oficială a scontului este procentul dobânzii anuale percepute de banca de emisiune la operația de rescontare a portofoliului de efecte prezentat de băncile comerciale atunci când acestea din urmă duc lipsă de fonduri lichide.

12. Atunci când, de exemplu, se face simțită o tendință de scădere a prețurilor, populația manifestă o reținerere de la consumul care poate fi amânat, preferând să cumpere mai târziu, când prețurile vor fi mai scăzute, și invers.

activarea balanței de plăți externe și, pe cale de consecință, întărirea pozițiilor valutei naționale față de celelalte valute. Dimpotrivă, scăderea taxei scontului – împingând în jos nivelul general al dobânzilor – determină capitalurile să caute plasamente mai avantajoase în alte țări. În acest caz, balanța de plăți externe a țării respective este influențată negativ, iar pozițiile valutei naționale slăbesc.

Este cert că politica scontului are un rol mai mare sau mai mic în arsenalul politicii monetare, după cum creditele bancare se acordă mai mult sau mai puțin sub forma scontării cambiilor. În Franța, de exemplu, patru cincimi din creditele bancare se acordă sub această formă; în schimb, în Olanda, ele se acordă sub forma creditelor în cont curent, astfel încât importanța taxei oficiale a scontului este minimă.

Manevrarea taxei oficiale a scontului este folosită în prezent, de obicei, împreună cu alte măsuri menite să întărească efectele ei. Printre acestea, se numără așa-numita *open market policy* („operațiunile pe piața liberă“), care constă în vânzarea și cumpărarea de valori mobiliare ale statului (obligațiuni, rente etc.) de către banca de emisiune. Punând în vânzare aceste valori, banca de emisiune absoarbe o parte dintre disponibilitățile bănești ale băncilor și ale altor institute de credit, micșorând volumul circulației bănești; cumpărând hârtiile de valoare amintite, volumul circulației bănești este sporit, iar disponibilitățile pieței monetare cresc. Un alt instrument de acest gen îl formează politica restrictivă de credite, care limitează volumul creditelor acordate de bănci fie prin stabilirea unui plafon pentru rescontul băncii de emisiune, fie prin contingentarea creditelor acordate de băncile comerciale, fie prin organizarea unui control calitativ al creditelor.

După cel de Al Doilea Război Mondial, s-a adăugat la vechile instrumente ale politicii monetare încă unul, și anume, politica rezervelor bancare obligatorii. Băncile sunt obligate să-și creeze rezerve într-o anumită proporție față de angajamente, fie sub forma unor disponibilități minime în cont la banca de emisiune, fie sub aceea a unui portofoliu minim de efecte publice. Sistemul rezervelor obligatorii le dă autorităților monetare posibilitatea de a acționa direct asupra lichidității băncilor, deci asupra posibilității pe care o au de a acorda credite.¹³

*

Politica expansionistă sau restrictivă a creditului și circulației bănești este considerată de unii economiști (Hahn, Hawtrey, Keynes,

13. Communauté économique européenne, *Les instruments de la politique monétaire dans les pays de la Communauté économique européenne*, 1962, p. 42.

Schumpeter etc.) ca susceptibilă de „a dirija“ activitatea economică, înlăturând sau temperând contradicțiile capitalismului.

Experiența crizei economice din 1929–1933 și a perioadei de după cel de Al Doilea Război Mondial a dovedit că politica expansionistă de credit și circulație bănească nu constituie un panaceu pentru economia capitalistă. Toate aceste intervenții asupra nivelului circulației bănești și al creditului pot produce, în anumite condiții, o accelerare sau o frânare a ritmului activității economice, fără însă ca ele să fie suficiente pentru „dirijarea“ economiei capitaliste, pentru „nivelarea“ ciclului conjuncturii.

De altfel, înșiși economiștii burghezi au ajuns la concluzia că însemnătatea acestor „arme clasice“ aflate în arsenalul politicii de control al creditului și, implicit, al circulației bănești nu trebuie nici absolutizată și nici minimalizată.¹⁴ Astfel, comitetul Radcliffe (Anglia) a ajuns la concluzia că oferta de bani, deși nu lipsită de importanță, constituie numai una dintre componentele structurii lichidității într-o economie, că hotărârea de a cheltui depinde de lichiditate, și nu de accesul imediat la disponibilitățile bănești; că volumul cheltuielilor a crescut mult în ultimii ani, deși oferta de bani a rămas aproape staționară; că măsurile monetare, ca urmare a lipsei lor de selectivitate, acționează asupra cererii globale prin mijloace care provoacă perturbații mai mari pentru unii oameni sau unele instituții.

În condițiile capitalismului monopolist, a încetat să mai funcționeze nu numai principiul liberei bătăi, ci și acela al convertibilității libere și nelimitate a bancnotelor în monede de aur, care, de asemenea, este de esența monometalismului-aur.

Convertibilitatea nu poate fi asigurată de băncile de emisiune decât atâta vreme cât semnele valorii sunt emise în cantități corespunzătoare nevoilor economiei. Atunci când cantitatea semnelor valorii apărute în canalele circulației depășește nevoile economiei, aceste semne sunt amenințate de depreciere față de aur, potrivit legii circulației bănești, astfel încât posesorii lor au interesul să le convertească în aur. Dacă principiul convertibilității ar rămâne în vigoare, rezervele de aur ale băncilor de emisiune s-ar reduce atât de mult, încât ar tinde spre epuizare.

În capitalismul monopolist, resursele băncii de emisiune sunt folosite pe scară largă pentru acoperirea uriașelor cheltuieli militare ale puterilor imperialiste. Aceste cheltuieli, îndeosebi cele determinate de marile comenzi de stat făcute la organizațiile monopoliste pentru

14. Problèmes économiques nr. 945, 10 februarie 1966, p. 27.

furnituri militare, plătite cu prețuri ridicate, constituie un factor esențial de dezechilibru bugetar. Deficitele bugetare, devenite cronice, sunt acoperite prin expediente financiare, printre care și împrumuturile statului la banca de emisiune. Bancnotele emise pentru nevoile statului depășesc nevoile curente ale economiei și, ca atare, se depreciază, îndemnându-i pe posesorii lor să ceară convertirea în aur la banca emitentă. Pentru a evita epuizarea rezervelor ei de aur, banca de emisiune suspendă sau limitează, cu acordul statului, convertibilitatea bancnotelor, care, în felul acesta, se transformă în bani de hârtie.

Capitalismul monopolist a pus piedici și în calea liberei circulații a aurului între țări, a funcționării lui ca bani universali. Repartiția inegală a rezervelor de aur în lume, datorită căreia unele țări dispun de o cantitate insuficientă de bani universali, restricțiile și discriminările de tot felul în domeniul circulației internaționale a mărfurilor – care, stânjenind această circulație, stânjenesc circulația aurului –, pasivul balanței de plăți externe a țărilor insuficient dezvoltate din punct de vedere economic și, uneori, chiar a țărilor dezvoltate, care creează perspectiva neliniștitoare a unei „hemoragii” de aur ca mijloc de echilibrare a balanței, sunt aspecte specifice perioadei capitalismului monopolist, care duc, toate, la crearea unor condiții anormale de utilizare a aurului ca bani universali.

Funcționarea monometalismului-aur nemaiputând fi asigurată în condițiile capitalismului monopolist, s-au căutat formule de compromis, care, menținând baza de aur a sistemului bănesc, să exprime, de fapt, renunțarea la unele principii ale monometalismului-aur.

Înainte de Primul Război Mondial, forma generală de aplicare a monometalismului-aur a fost așa-zisul etalon aur-monedă (denumirea engleză pentru această formă a monometalismului-aur, care avea și mai are și astăzi o largă circulație pe plan internațional, este *gold specie standard*). În condițiile etalonului aur-monedă, aurul circulă liber înăuntrul țării și între țări, în general sub formă de monede, iar alături de monedele de aur, în circulația internă, se află bancnote și alte semne ale valorii convertibile în aur. Dreptul de liberă batere a monedelor de aur face ca valoarea nominală a acestor monede să fie aceeași cu valoarea de piață a aurului pe care îl cuprind. Convertibilitatea bancnotelor în monede de aur face ca valoarea nominală a bancnotelor și valoarea proprie a monedelor corespunzătoare de aur să fie, de asemenea, una și aceeași. Din această cauză, posesorul unei bancnote poate să primească în schimbul ei – după dorință – aur sau o altă valută, să o trimită în străinătate, să cumpere

cu ea mărfuri și servicii dintr-o țară străină. În sfârșit, circulația liberă a aurului peste granițele țărilor face ca valoarea metalului într-o țară să coincidă cu valoarea lui externă.

După Primul Război Mondial, a apărut o formă limitată de etalon-aur, denumită „etalonul aur-lingouri“ (în limba engleză, *gold bullion standard*). În acest caz, aurul nu mai circulă efectiv, ci este ținut ca rezervă în tezaurul emitentului de bancnote, sub formă de lingouri. Bancnotele sunt convertibile în aur, însă numai în lingouri, ceea ce, pe de o parte, demonstrează că, în cadrul acestui sistem, aurul nu este menit să circule sub formă de monedă, iar pe de altă parte, exclude de la convertibilitate sumele inferioare prețului unui lingou de aur.¹⁵ Este, după cum se vede, o convertibilitate numai pentru uzul celor bogați. Cât despre circulația peste graniță a aurului, ea este liberă.

Din cele de mai sus, rezultă că, în sistemul bănesc bazat pe etalonul aur-lingouri, legătura dintre circulația bănească și aur este mult slăbită. Nu circulă monede de aur și, prin urmare, nu există libertate de batere și nu există convertibilitate în monede de aur, cu toate consecințele care decurg de aici. Un asemenea etalon aur-lingouri a fost adoptat de Anglia în 1925, de Franța, în 1928, de România, în 1929 (în cadrul unui sistem hibrid, ale cărui principii vor face obiectul unui paragraf ulterior).¹⁶

O altă formă limitată de etalon-aur a apărut după Primul Război Mondial, sub denumirea de „etalon aur-devize“ sau „etalon-aur «de schimb»“ (în limba engleză, *gold exchange standard*). Bazele acestui sistem au fost puse la Conferința Monetară Internațională de la Genova (10 aprilie–19 mai 1922), convocată la propunerea Conferinței de la Cannes (ianuarie 1922), și la care au participat reprezentanți a 33 de state.

Una dintre rezoluțiile conferinței (nr. 9) recomanda „încheierea unei convenții internaționale prin care să se limiteze utilizarea aurului, prin păstrarea de disponibilități în conturile din străinătate“. Ca exemple de măsuri potrivite pentru realizarea scopului propus erau date sistemul etalonului aur-devize și un sistem de cliring internațional.

Sistemul etalonului aur-devize a fost, așadar, creat în scopul înlocuirii aurului în funcția de mijloc de plată în relațiile de schimb internaționale.

15. Lingoul de aur de uz curent cântărește circa 400 de uncii *troy* (12,414 kg) și, la prețul de 35 de dolari uncia, costă 14000 de dolari.

16. *Vezi infra*, capitolul XV, secțiunea 2.